

Ομιλία στην παρουσίαση του αρχειακού υλικού 7 Κοινοτήτων Σύρου (3.7.2018)

--Έχοντας ταξινομήσει τα προηγούμενα χρόνια τα αρχεία του Δήμου Ερμούπολης και του Δήμου Άνω Σύρου, ήλθε φυσιολογικά η σειρά των αρχείων των 7 κοινοτήτων της Σύρου, οι οποίες από τις αρχές της δεκαετίας του 1910 αποκτούν σταδιακά τη διοικητική τους αυτονομία από τον Δήμο Άνω Σύρου.

--Το έργο πρόκυψε από έναν επιτυχή συνδυασμό της βούλησης των ΓΑΚ-Αρχείων Νομού Κυκλάδων, που έχουν την επιστημονική ευθύνη και την εποπτεία της όλης προσπάθειας, και του Δήμου Σύρου-Ερμούπολης, και ιδιαίτερα του αντιδημάρχου κυρίου Αθανασίου, που με τόσο ζήλο και αφοσίωση υποστηρίζει το έργο μας. Είναι πλέον μέλος της ταξινομικής ομάδας.

--Τι έχουμε κάνει τα τρία τελευταία χρόνια στις καλοκαιρινές μας εξορμήσεις: ταξινομήσαμε τα αρχεία των κοινοτήτων Φοίνικα, Ποσειδωνίας, Γαλησσά και μέρος του αρχείου της Κοινότητας Βάρης. Γνωρίζουμε, σε γενικές γραμμές, τι περιέχουν τα αρχεία των Κοινοτήτων Πάγου, Μάννα και Χρούσσων. Τα δύο τελευταία μεταφέρθηκαν ήδη στην έπαυλη Τσιροπινά, ενώ αυτό των Χρούσσων βρίσκεται σε καλή κατάσταση και φυλάσσεται στο αντίστοιχο κοινοτικό κατάστημα. Ελπίζω ότι η ταξινόμηση όλων των κοινοτικών αρχείων θα ολοκληρωθεί με δύο ακόμη καλοκαιρινές αποστολές μας.

--Αν και δεν έχουμε ολοκληρώσει την όλη προσπάθεια, το μέχρι τώρα αρχειακό υλικό που καταγράψαμε και ταξινομήσαμε επιτρέπει μια συνολική εικόνα για όλες τις κοινότητες, για αυτό και θελήσαμε να μοιραστούμε μαζί σας κάποιες πληροφορίες για το περιεχόμενό του και την ιστορική του αξία.

--Μια πρώτη διαπίστωση που θέλω να επαναλαμβάνω με κάθε ευκαιρία: ένα δημοτικό ή κοινοτικό αρχείο περιέχει, άμα φυσικά διασωθεί, ένα τέτοιο πλούτο πληροφοριών ποικίλης φύσεως ώστε να μπορούμε να τολμήσουμε τη σκιαγράφιση μιας συνολικής εικόνας για τον κοινωνικό σχηματισμό στον οποίο αυτό αναφέρεται. Στην περίπτωση μας, είμαστε εν μέρει τυχεροί γιατί ενώ όλα τα άλλα κοινοτικά αρχεία περιέχουν υλικό που με ελάχιστες εξαιρέσεις είναι μεταπολεμικό, στο αρχείο της Κοινότητας Βάρης εντοπίσαμε και υλικό του Μεσοπολέμου, επομένως επεκτείναμε τον ιστορικό ορίζοντα από το 1914 περίπου έως στα τέλη του 20ού αιώνα.

- Θα σας παρουσιάσω σύντομα σε ενότητες τον πλούτο αυτών των πληροφοριών και θα επιχειρήσω κάποιες ερμηνευτικές προτάσεις:

--Πρώτα ο χώρος, δομημένος και μη, προκύπτει από φωτογραφίες, αεροφωτογραφίες, σχέδια αρχιτεκτονικά, όρια μεταξύ των κοινοτήτων, κατασκευές οδών και οικιών, έργα για ύδρευση και ηλεκτροφωτισμό κλπ. Σε κοινοτικά έργα υποχρεούνταν παλαιότερα όλοι οι ενήλικες άρρενες κάτοικοι να συμμετάσχουν λίγες ημέρες τον χρόνο. Μια σύγκριση ανάμεσα σε δύο κατάστιχα όπου καταγράφονται οι οικίες και τα καταστήματα μας επιτρέπουν να δούμε στον

Γαλησσά την αύξηση σε μια δεκαετία των ενοικιαζόμενων δωματίων και των καταστημάτων. Αλλού βρίσκονται οι πρώτες αιτήσεις για τοποθετήσεις ομπρελών και καθισμάτων στις παραλίες και οι πρώτες αντιδράσεις των κατοίκων στην εμφάνιση των γυμνιστών.

--Στην αναζήτησή μας ακολουθούν τα όσα εντοπίσαμε για τους κατοίκους: Πλούσια παλαιά δημοτολόγια που σχεδόν για όλες τις κοινότητες μας δίνουν σε οικογενειακές μερίδες ένα πλήθος μαρτυριών, οι οποίες, αν μηχανογραφηθούν, όπως ελπίζουμε, θα είναι εύκολη η πρόσβαση του κάθε ενδιαφερόμενου σε πληροφορίες για τους προγόνους του. Δίπλα στα δημοτολόγια, τα μητρώα αρρένων και θηλέων, τα βιβλία πληθυσμού, οι γεννήσεις, οι γάμοι, οι θάνατοι κλπ. επιτρέπουν να εντοπίσουμε τους κατοίκους στη διαδρομή του χρόνου και σε διάφορες στιγμές της ζωής τους. Οι μορφές μερικών από αυτούς προβάλλουν στις αιτήσεις που υποβάλλουν για την έκδοση πιστοποιητικών που θα χρησιμεύσουν για να σπουδάσουν, να μεταβούν στο εξωτερικό ή να εκδώσουν ναυτικό φυλλάδιο. Σκόρπιες είναι και οι μαρτυρίες για τα υπάρχοντα σχολεία και τους μαθητές, τη μισθοδοσία των δασκάλων, τις εντολές του υπουργείου και της νομαρχίας για το πώς πρέπει να εορταστούν οι εθνικές εορτές, για τις αντιδράσεις ποικίλων φορέων όταν επιχειρήθηκε ο αποκλεισμός καθολικών δασκάλων από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

--Δεδομένου ότι η κύρια ασχολία των κατοίκων των Κοινοτήτων Σύρου ήταν μέχρι πρότινος η γεωργία και κτηνοτροφία, δεν εκπλήσσει το ότι εντοπίστηκαν στα αρχεία πολλά σχετικά τεκμήρια: καταστάσεις με την ετήσια γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή των κοινοτήτων, ατομικές δηλώσεις για παραγόμενα γεωργικά προϊόντα και για κατοχή ζώων, επιδοτήσεις για την καλλιέργεια ψυχανθών, εμπορία κηπαίων προϊόντων, τεχνητή γονιμοποίηση ζώων και άλλα. Η επιβολή από την κοινότητα ερανικού φόρου για τις ανάγκες της κοινότητας ανάλογα με την περιουσία του καθενός, μας επιτρέπει να δούμε κάποιες κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Δεν λείπουν και έγγραφα για τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες στο νησί, όπως τα σχετικά με τις διεκδικήσεις των εργαζομένων στο Νεώριο ή έναν ανεμόμυλο.

--Η παρουσία του κράτους βάρυνε και βαραίνει στη ζωή των πολιτών, και τα σχετικά έγγραφα καταλαμβάνουν σημαντικό τμήμα του αρχείου: κυβερνητικές-υπουργικές-νομαρχιακές διαταγές και εγκύκλιοι επιβάλλουν φόρους, ρυθμίζουν συμπεριφορές, υποχρεώνουν τους πολίτες να παραστούν σε εκδηλώσεις, να υποστηρίξουν αυταρχικά καθεστώτα κλπ. Θα άξιζε εδώ να ερευνηθεί βάσει των πρακτικών και αποφάσεων των κοινοτικών συμβουλίων με ποιο τρόπο οι τοπικοί άρχοντες εφαρμόζουν τις άνωθεν εντολές, ποιες αντιστάσεις τολμούν, γενικά πώς ασκούν την πολιτική σε τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα, αν με δική του πρωτοβουλία ή πιεζόμενος ένας κοινοτάρχης έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλο επειδή απέτυχε η απόπειρα δολοφονίας εναντίον του.

Μιας και ο λόγος περί πολιτικής, ας αναφερθεί ότι στο αρχείο εντοπίστηκαν πολλοί, και διαφορετικών χρονολογιών, εκλογικοί κατάλογοι ανδρών και γυναικών που και

αυτοί αξίζει να μηχανογραφηθούν, και εκλογικά βιβλιάρια. Άλλα έγγραφα δίνουν αναλυτικά τα τοπικά αποτελέσματα σε κοινοτικές και εθνικές εκλογές, ποιες ψήφουνς πήραν άτομα ή πολιτικές παρατάξεις. Σημειώνεται επίσης πότε καταργήθηκε το σφαιρίδιο στις εκλογικές διαδικασίες.

Η παρουσία του κράτους είναι ιδιαίτερα έντονη στην περίπτωση της στρατολογίας: μια σειρά καταγραφών προσδιορίζουν, από τη γέννησή τους, τους στρατευσίμους. Και επειδή ο 20ός αιώνας ήταν γεμάτος από πολέμους, δεν λείπουν κι εδώ οι φονευθέντες, οι αποζημιώσεις των συγγενών τους, η ετοιμότητα των κατοίκων να προσφέρουν χρήματα, κάλτσες, ρουχισμό κλπ. για τους μαχόμενους στρατιώτες, τα μνημεία πεσόντων, οι ενώσεις εφέδρων και παλαιών πολεμιστών. Η παρουσία για --Η Ιταλική και Γερμανική Κατοχή καίρια έπληξε τον πληθυσμό της Σύρου, ιδιαίτερα τους κατοίκους της Ερμούπολης και της Άνω Σύρου. Δοκιμάστηκαν φυσικά και τα χωριά και η δοκιμασία αυτή αποτυπώνεται στα διασωθέντα έγγραφα: συνεχείς απαγορεύσεις των αρχών Κατοχής, απειλές για αυστηρές ποινές σε περίπτωση σαμποτάζ στις τηλεφωνικές και τηλεγραφικές γραμμές, έκκληση συνεργατών των αρχών Κατοχής για υπακοή, έλεγχος στα παραγόμενα προϊόντα και διατρεφόμενα ζώα, αυξημένοι θάνατοι από την πείνα και τις στερήσεις. Μια αναλυτικότερη έρευνα θα μπορούσε να αναδείξει τις μορφές αλληλεγγύης που αναπτύχθηκαν στα κρίσιμα αυτά χρόνια ή, ενδεχομένως, και την αδιαφορία μερικών για τον συνάνθρωπό τους. Αναδεικνύονται επίσης κι εδώ μερικά από τα τραύματα του εμφυλίου πολέμου όπως η περιθάλψη των παιδιών από τις περιοχές των συγκρούσεων, η πολιτική των μετά τη λήξη του εμφυλίου κυβερνήσεων, η καθυστερημένη αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης.

--Τέλος, ποικίλα έγγραφα που αποτυπώνουν όψεις της κοινωνικής, πολιτικής και καθημερινής ζωής: ετήσια προικοδότηση νεανίδων από το κληροδότημα Σταμ. Κ. Πρωίου, απαγορεύσεις το 1950 του στρατιωτικού διοικητή αμφιέσεων και δρώμενων κατά τις αποκριές, προσδιορισμός ώρας για το κλείσιμο των καφενείων, οδηγίες για την αντιμετώπιση περιπτώσεων από δαγκώματα σκύλων, εγκύκλιοι για την προστασία αρχαιικού υλικού ήδη από τη δεκαετία του 1950 που όμως σε πολλές περιπτώσεις αγνοήθηκαν και έτσι χάθηκε σημαντικό αρχαιικό υλικό για τη Σύρο και για τις Κυκλάδες γενικότερα. Σε άλλα έγγραφα βλέπουμε τον υπουργό Μανιαδάκη να απαγορεύει στους Έλληνες να μεταβούν στην Ισπανία το 1938 για να βοηθήσουν τους μαχόμενους Δημοκρατικούς κατά των στρατευμάτων του Φράνκο, τη διανομή δεμάτων της Αμερικανικής βοήθειας σε άπορους δημότες, αναγγελία ότι η πριγκίπισσα Φρειδερίκη γέννησε το 1940 τον μετέπειτα βασιλιά Κωνσταντίνο, μνημόσυνο για τον δολοφονηθέντα Τζών Φ. Κέννεντυ από την Καθολική Επισκοπή Σύρου.

Σταματώ εδώ. Μερικά από τα παραπάνω θα ακούσετε στη συνέχεια και άλλα πολλά μπορείτε να δείτε στη μικρή, αλλά πλούσια νομίζουμε, έκθεση τεκμηρίων που στήσαμε σε μια ωραία αίθουσα της έπαυλης Τσιροπινά. Σε ειδικό χώρο αυτής

της έπαυλης θα συγκεντρωθεί όλο το αρχειακό υλικό και των 7 κοινοτήτων Σύρου για να αποτελέσει Ιστορικό Αρχείο ως παράρτημα των ΓΑΚ-Αρχείων Νομού Κυκλάδων. Σε σας, τους κατοίκους της Σύρου, επαφίεται αν θα το αρχείο αυτό θα παραμείνει νεκρωμένο ως μια αποθήκη ιστορικών εγγράφων ή θα αναδειχθεί σε έναν παράγοντα παιδείας, με τις επισκέψεις σχολείων, την ανάθεση εργασιών στους μαθητές από τα τεκμήρια του αρχείου, τη διοργάνωση στον χώρο του ομιλιών ιστορικού περιεχομένου κλπ.. Κυρίως όμως μπορεί, και με τη βοήθεια και των μηχανογραφήσεων βασικών τεκμηρίων που ανέφερα προηγουμένως, το αρχείο αυτό να αποτελέσει την αναγκαία βάση για τη διαμόρφωση μιας ιστορικής μνήμης που δεν θα στηρίζεται σε αποπροσανατολιστικά στερεότυπα αλλά σε ουσιαστική γνώση του παρελθόντος και επομένως σε μια πιο ξεκάθαρη και υπεύθυνη αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων του παρόντος.

Ευχαριστώ τον Δήμο Ερμούπολης για την πρόσκληση και τη φιλοξενία του, το κύριο Αθανασίου για την σε καθημερινή βάση συνεργασία μαζί του, τον κύριο Πέτρο Ρούσσο που καθημερινά μας φρόντιζε και αντιμετώπιζε τις ανάγκες μας και την κυρία

για την τόσο πρόθυμη και αποτελεσματική ψηφιοποίηση πολλών τεκμηρίων της έκθεσης. Ευχαριστώ τέλος τους συνεργάτες μου για τις ικανότητες που έδειξαν στην αντιμετώπιση του αρχειακού υλικού, για το πνεύμα συνεργασίας μεταξύ τους, για τους κοινούς στόχους που μοιραστήκαμε και σε αυτή την ταξινομική μας περιπέτεια.